मन्ना डे - भाग ५

म.डे.: माझे काका (के. सी. डे) एक अलौकिक प्रतिभावान कलाकार होते. ते काहीही गाऊ शकत असत. अगदी धृपदापासून ते कीर्तनापर्यंत काहीही ! केवळ त्यांचे मार्गदर्शन व्हावे म्हणून सैगल साब, पंकज मलिक वगैरेंसारखे गायक आमच्या घरी येत.

प्रश्न: खरंच ?

म.डे: तर, तर ! आम्ही घरच्या घरी असे मातब्बर लोक पहात असू. 'काय रे मन्ना, कसा आहेस ?'

प्रश्न: तुम्हाला सैगल आठवतात का ?

म.डे: हो तर !

प्रश्न: अगदी व्यवस्थित आठवतात ?

म.डे: ते इतकी दारू पीत आणि सिगरेट सुध्दा ओढत! पंकज मलिक पण भरपूर सिगरेट्स ओढत. ५० सिगरेट्सचा एक डबा एका दिवसात संपवून टाकत. मी सुध्दा सिगरेट ओढत असे. कारण त्या दिवसांत कलकत्त्यात सगळेच भरपूर सिगरेट ओढत. न्यू थिएटरमध्ये तर चित्रपटातील कलाकार आणि संगीत क्षेत्रातील सुध्दा आर. सी. बोराल वगैरे सदैव हातात सिगरेटचा डबा घेऊनच असत. माझे काका सुध्दा. तलत सुध्दा. सतत त्याच्या हातात ५५५ चा डबा असे. तलत एकदम छानछौकीत राहत असे. अतिशय देखणा माणूस. मुली सदैव त्याच्या मागे असत. त्याला गाण्याची उपजत देणगी होती. त्याचा आवाज नैसर्गिक आणि गोड होता.

यश ही अशी गोष्ट आहे की ती मिळाल्यावर तुम्हाला पचवता आली पाहिजे. ते फार महत्त्वाचे आहे. कारण विशेष करून आमच्या क्षेत्रात अनेक आकर्षणे भूल घालत असतात.

प्रश्न: दादा, तुम्हाला ह्या संदर्भातील काही आठवणी सांगता येतील का ?

म.डे: क्वचितच. मी माझ्या कामाकडे अतिशय गंभीरपणे पाहत असे. इतर गायक किंवा संगीतकारांपेक्षा माझे वागणे वेगळे होते. मी स्टुडिओत सर्वात प्रथम हजर होत असे. माझे गाणे जन्म घेताना मला अगदी पहिल्यापासून ते पहायचे असे. संगीत दिग्दर्शकाच्या घरच्या तालमीपासून म्हणालात तरी चालेल. आता ह्या गोष्टी विस्मरणात गेल्या म्हणायला हरकत नाही. आज संगीतकार गायक/गायिकेच्या हातात गाणे देतो, चाल सांगतो आणि त्याला/तिला म्हणतो, हे गाणे असे आहे, गा आणि हिट करून दाखवा.

प्रश्न: दादा, तुम्हाला उत्तम आरोग्य आणि दीर्घायुष्य लाभो अशी सर्वांच्या वतीने शुभेच्छा !

म.डे: नको, नको. मी भरपूर आयुष्य उपभोगले आहे. आता माझ्या मनात एकच विचार आहे. 'तुमार शेष विचारे आषये' (शैलजा राजन यांची बंगाली कविता. अर्थ असा की आता 'हे देवा, मी तुझ्या निरोपाची वाट पाहतो आहे.')

मला खरं विचाराल तर तुम्ही समृध्द जीवन जगला आहात ना ? आता ह्या वयात दुसऱ्यावर आपले ओझे टाकणे बरे नाही. प्रथम तुम्ही लक्षात घेतले पाहिजे की वाढत्या वयाबरोबर बऱ्याच व्याधी तुमच्या मागे लागतात. तुम्ही चांगल्या स्थितीत राहूच शकत नाही. (तरीही) मी अजून गायनचा रियाज करतो, व्यायाम करतो, सर्व काही खातो.

प्रश्न: तुम्ही दररोज व्यायाम करता ?

म.डे: अगदी दररोज करतो. परंतु तरुणपणी फुटबॉल वगैरे खेळल्यामुळे शरीर थोडे दुखावले आहे. मला 'सायाटिका' आहे. त्यामुळे दुखी आहे. माझ्यामुळे कुणाला त्रास व्हावा हे मला मुळीच आवडणार नाही. त्यापूर्वी वर गेलेले बरे !

मला ह्या अद्भुत जगाचा आनंदाने निरोप घ्यायचा आहे.

ही मुलाखत बरीच मोठी असल्यामुळे त्यातील महत्त्वाचा भाग न वगळता संक्षिप्त करण्यात आली

आहे. आणि अखेर महत्त्वाच्या दोन गोष्टी -

पहिली म्हणजे ह्या मुलाखतीपूर्वीही मी काही वेळा मन्ना डे यांना भेटलो होतो. प्रत्येक वेळा माझ्या मनात एकच विचार येतो. एवढी प्रसिध्दी आणि यश मिळूनही मन्ना डे यांचे पाय कायम जमिनीवर कसे ? तसेच चित्रपटसृष्टीसारख्या मोहमयी दुनियेत वावरूनही त्यांनी आपले चारित्र्य शुध्द कसे ठेवले ?

आणि शेवटी मन्नादा यांच्या गाण्यासारखेच त्यांचे बोलणेही अगदी मनापासून येते. त्यांचे इंग्रजी बिनचूक असते. आणि त्यांच्याबरोबर इंग्रजी बोलताना आपण एका पार्श्वगायकाबरोबर बोलतोय की शेक्सपिअरच्या शोकांतिकांचे विश्लेषण करण्यात तरबेज असणाऱ्या इंग्रजीच्या प्राध्यापकाबरोबर बोलतोय तेच लक्षात येत नाही.

मन्ना डे यांची काही गाजलेली गाणी खास अनुक्रमाशिवाय दिली आहेत:

Song	Film
Hasne ki chah ne itna mujhe rulaaya hai	Avishkaar
Zindagi, kaisi hai paheli hai	Anand
Theher zara o jaane waale (with Asha, Madhubala Jhaveri)	Boot Polish
Lapak jhapak tu aare badarwa (with chorus)	Boot Polish
Raat gayee phir din aata hai (with Asha and chorus)	Boot Polish
Babu, samjho ishaare (with Kishore)	Chalti Ka Naam Gaadi
Yeh raat bheegi bheegi (with Lata)	Chori Chori
Aaja sanam (with Lata)	Chori Chori
Jahaan main jaati hoon (with Lata)	Chori Chori
Parda utthe salaam ho jaaye (with Asha)	Dil Hi To Hai
Dharti kahe pukaar ke (with Lata & chorus)	Do Bigha Zameen
Har taraf ab yehi afsaane hain	Hindustan Ki Qasam
Aye kaash chalte milke (with Asha)	Manzil
Jundariya kat-ti jaaye re	Mother India
Saanjh dhali, dilki lagi (with Asha)	Kaala Bazaar
Nain mile chaen kahaan (with Lata)	Basant Bahaar
Masti bhara hai sama (with Lata)	Parvarish
1956, 1957, 1958, 1959 (with Lata & chorus)	Anari
Maama o maama (with Rafi)	Parvarish
Sooraj zara, aa paas aa (with chorus)	Ujala
Tum jo aao to pyaar aa jaye (with Suman)	Sakhi Robin
Mere dil mein hai ik baat (with Lata)	Post Box No. 999
Jogi aaya leke sandesha Bhagwaan ka	Post Box No. 999
Ek samay par do barsaaten	Jhoola
Yeh din, din hain khushi ke (with Suman)	Jabse Tumhen Dekha Hai
Zulfon ki ghata lekar (with Asha)	Reshmi Roomal
Na jaane kahaan tum the (with Suman)	Zindagi Aur Khwab

Song	Film
Dil ki girah khol do (with Lata)	Raat Aur Din
Woh chaand muskaya (with Lata)	Akhri Dao
Na to kaarvaan ki talaash hai (with Asha, Batish, Sudha, chorus)	Barsaat Ki Raat
Yeh ishq ishq hai (Rafi, Batish, Sudha & chorus)	Barsaat Ki Raat
Dil ka haal sune dilwaala (with chorus)	Shree 420
Kisne chilman se maara	Baat Ek Raat Ki
Aye mere pyaare watan	Kabuliwala
Pyar hua ikraar hua (with Lata)	Shree 420
Main idhar jaoon ya (with Asha, Rafi, Aziz Naza, chorus)	Palki
Pee bin soona ree (with Lata)	Hamdard
Mud mud ke na dekh (with Asha & chorus)	Shree 420
Main tere pyaar mein kya kya na bana (with Geeta)	Ziddi
Upar gagan vishal	Mashaal
Jaane wale sipaahi se poochho (with Sabita Banerji,chorus)	Usne Kaha Tha
Naseeb hoga mera meherbaan (with Asha & chorus)	40 Days
Jhoomta mausam mast mahina (with Lata)	Ujala
Yeh nasheeli hawa (with Suman)	Neeli Ankhen
Umad ghumad kar ayee re ghata (with Lata)	Do Ankhen Barah Haath
Andhi hai duniya pyare, matlab ki duniya (with chorus)	Chhoti Chhoti Baten
Yeh hawa yeh nadi ka kinara (with Asha & chorus)	Ghar Sansar
Mere jeevan mein kiran banke (with Asha)	Talaaq
Jab dil mein nahin hai khot to phir kyoon darta hai	Bank Manager
Ho sakta hai kanton se bhi phool ki	Duniya Na Maane
Chale ja rahe hain muhabbat ke maare	Kinare Kinare
Tujh mein Ram, mujh mein Ram (with chorus)	Pardesi
Chali Raadhe rani	Parineeta
Qasme-vaade-pyar-wafa, sab baaten hain	Upkar
Pyar bhari yeh ghatayen, raag milan ke gaayen (with Lata)	Qaidi No. 911
Nadiya chale, chale re dhaara (with chorus)	Safar

हरिवंशराय बच्चन यांच्या 'मधुशाला' ह्या महाकाव्यावर मन्ना डे यांनी उत्कृष्ट काम केले आहे. दुसरा कुणीही करू शकणार नाही इतक्या सुंदर रितीने त्यांनी कविता सादर केल्या आहेत. त्यांची चित्रपटबाह्य गीते आणि भजने म्हटलेली आपण ऐकलीच आहेत. ७०च्या दशकांत आणि नंतरही त्यांनी इतकी चित्रपट गीते गायली आहेत की वरील यादीत समावेश करणे कठीणच होईल. त्या दशकातील आणखी काही गाणी पुढीलप्रमाणे - 'अभी तो हाथ मे जाम है' ('सीता और गीता'), 'जिंदगी है खेल, कोई पास कोई फेल' (आशासोबत - 'सीता और गीता'), 'ये दोस्ती' (किशोरसोबत - 'शोले') आणि आणखीही डझनभर.

वरच्या यादीत समावेश न केलेल्या काही गाण्यांची एखादी काल्पनिक सीडी करता येईल ! रागदारीवर आधारित फिल्मी गाण्यांच्या आल्बमवर देखील म्युझिक कंपन्या गाण्यापुढे त्या त्या रागाचे नाव का लिहीत नाहीत कोण जाणे ! खालील गाणी पूर्णपणे शास्त्रीय नाही आहेत, परंतु रागदारीवर नक्कीच आधारलेली आहेत. आणि मन्ना डेंनी ती अतिशय आत्मीयतेने गायली आहेत. ही पहा:

Song	Film	Raag
Tu pyaar ka saagar hai (with chorus)	Seema	Darbaari Kannada
Pyaar ki aag mein tan badan jal gaya	Ziddi	Darbaari Kannada
Jhanak jhanak tori baaje paayaliya	Mere Huzoor	Darbaari Kannada
Ab kahaan jayen hum (with chorus)	Ujaala	Darbaari Kannada
Phir kahin koi phool khila	Anubhav	Des
Tum gagan ke chandrama ho (with Lata)	Sati Savitri	Kalyan
Re man sur mein ga	Lal Patthar	Kalyan
Tum bin jeevan kaisa jeevan	Bawarchi	Bhinashadaj
Tu hai mera prem devta (with Rafi, chorus)	Kalpana	Lalit
Preetam daras dikhao (with Lata)	Chacha Zindabad	Lalit
Tu chhupi hai kahaan (with Asha)	Navrang	Malkauns
Bhay bhanjana	Basant Bahaar	Miyan Ki Malhar
Sur na saje	Basant Bahaar	Pilu
Aye meri zohar-e-jabeen	Waqt	Pilu
Aayo kahaan se Ghansham (with Archana)	Buddha Mil Gaya	Khamaj
Nirbal se ladayee	Toofaan Aur Diya	Malkauns
Tere naina talaash karen jise	Talaash	Chhaayanat

Song	Film	Raag
Poochho na kaise maine raen bitaayi	Meri Surat Teri Ankhen	Ahir Bhairav
Bhor aayee gaya andhiyaara (with Kishore, Harindernath, Laxmi Shankar, Nirmala Devi)	Bawarchi	Bilawal
Ja re beimaan tujhe jaan liya	Private Secretary	Bageshwari
Ketaki gulab juhi champak (with Pt Bhimsen Joshi)	Basant Bahaar	Basant
Laaga chunri mein daag	Dil Hi To Hai	Bhairavi
Phool Gendwa na maaro	Dooj Ka Chaand	Bhairavi
Kaun aaya mere man ke	Dekh Kabira Roya	Rageshwari
Pal bhar ki pehchaan	Non film	Bihag

मन्ना डे यांचं पार्श्वगायनातील योगदान तसेच लताच्या 'भूल ना सके हम तुम्हे' ('तमाशा') यासारख्या सुंदर गाण्यांचं संगीत दिग्दर्शन लक्षात घेता, ते 'दादासाहेब फाळके' पुरस्कारासाठी योग्य उमेदवार आहेत असं तुम्हाला वाटतं की नाही ?

(समाप्त)

- माणेक प्रेमचंद

('Yesterday's Melodies Today's Memories' या पुस्तकातून)

NOTE: Among the many things India can be proud about is the wonderful music that was made in the Hindi cinema of yesteryear. Songs that touched (and still touch) the hearts of many millions of people who understand Hindustani. No matter where we were, inside or outside the country, and whether we were old or young, rich or poor, fat or thin, there were songs that kept us enjoying them. Or making life more bearable, at the least.

'Yesterday's Melodies Today's Memories' is a biographical salute to all the main singers, composers, and songwriters who put out these melodies, from the start in 1931, till about 1970.

Manek Premchand's second book was Musical Moments From Hindi Films, celebrating 75 years of sound (and music) in Hindi Films. The author has also recently written another music book called Romancing The Song, which traces the

history and changing face of lyrics in HIndi Cinema, right from 1931 till now.

To buy the books, or otherwise write to the author, his email address is
manekpremchand@gmail.com